

บทนำ

คันทรรพศาลา: รายการโทรทัศน์ที่ฟื้นคืนชีพดนตรีไทย ให้กลับสู่สังคม

KHANTHAPASALA: A TELEVISION PROGRAM THAT BROUGHT BACK THAI MUSIC'S LIFE

วารภรณ์ รุ่งเรือง¹
Waraporn Roongruang
พูนพิศ อมาตยกุล²
Poonpit Amatyakul

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ๑) ความเป็นมาของโทรทัศน์ไทย และสถานะของดนตรีไทยในช่วงเวลาที่ผ่านมาจัดทำรายการคันทรรพศาลา ๒) แนวคิด รูปแบบ และลักษณะการนำเสนอ และเนื้อหาในรายการคันทรรพศาลา ๓) คุณค่าและผลกระทบของรายการคันทรรพศาลาที่มีต่อสังคมไทย

ผลการวิจัยพบว่า ๑) สถานะของดนตรีไทยก่อนที่จะมีรายการคันทรรพศาลา อยู่ในภาวะถดถอยเนื่องจากนโยบายวัฒนธรรมสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม ๒) รายการคันทรรพศาลามีแนวคิดเชิงอนุรักษ์ดนตรีไทย รูปแบบรายการเป็นรายการประเภทเพลงและดนตรี ออกอากาศสด มีการแสดงนาฏศิลป์ประกอบเนื้อเพลงที่นำมาจากรรณคดี มีการเขียนภาพประกอบบทเพลง เนื้อหาในรายการคือดนตรีไทยแบบฉบับ แทรกด้วยวรรณคดีและกวีนิพนธ์ ๓) คุณค่าและผลกระทบของรายการที่มีต่อสังคมไทยคือ คุณค่าด้านความรู้ทางดนตรีไทย ความบันเทิง คุณค่าด้านดนตรีนาฏศิลป์ ภาษาและวรรณศิลป์ ประวัติศาสตร์ คุณค่าต่อวงการดนตรีไทยวัฒนธรรมและการดำรงรักษาความเป็นไทย

แนวคิดหลักและสาระสำคัญที่สังคมได้รับจากรายการนี้ คือการนำเสนอดนตรีไทยทางโทรทัศน์ เปิดตัวนักดนตรีที่มีชื่อเสียงให้เป็นที่รู้จัก ให้ความรู้เรื่องแบบแผนการบรรเลงเพลงไทยและการจัดวงดนตรี หลักการเลือกสรรเพลงเพื่อนำเสนอ การให้โอกาสแก่ศิลปินเก่าและศิลปินหน้าใหม่ เป็นต้น แบบแนวคิดในการจัดรายการดนตรีไทยทางโทรทัศน์และทางวิทยุ ตลอดจนเป็นแหล่งเรียนรู้ทางดนตรีไทย

คำสำคัญ: คันทรรพศาลา; ดนตรีไทย; รายการดนตรี

Abstract

This is part of a qualitative research that aimed to study: 1) The history and Thai music's situation before the Khanthapasala program was initiated: 2) Perspectives, structure, ideas and content presented in this program:

¹ นักศึกษาปริญญาเอก วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล

² อาจารย์ที่ปรึกษา ศาสตราจารย์เกียรติคุณ มหาวิทยาลัยมหิดล

3) Value and affect of the Khanthapasala on Thai society.

The major findings are: 1) Before the Khanthapasala program was created, Thai music had declined under Phiboonsongkram's cultural policies. 2) The purpose of the Khanthapasala program was to preserve Thai music by presenting live music including songs, dances, poetry, literature and drawing along with music. 3) Khanthapasala was valuable in creating Thai musical knowledge, entertainment, dances, language poetry, as well as in history. It affected to the preservation of Thai culture and furthered sense of Thainess.

The idea of Khanthapasala program were also affected to Thai society in many ways such as the presentation of Thai music on television, introduced the well-known artists to the audiences, educated people about principle of performance practice and ensembles setting, selecting music for presentation, gave chance to the new artists, giving idea on radio and television program management as well as being a valuable source for Thai music knowledge.

Keyword: Khanthapasala; Thai Music; Music Program

1. บทนำ

ดนตรีไทยเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สั่งสมสืบทอดกันมานานนับพันปี กว่าจะเป็นดนตรีที่มีระเบียบแบบแผน มีความไพเราะ งดงาม จนถือเป็นดนตรีแบบฉบับประจำชาติได้ ในอดีตดนตรีไทยเป็นองค์ประกอบสำคัญของชีวิตของคนไทยตั้งแต่เกิดจนตาย ทั้งการบรรเลงดนตรีเพื่อพิธีกรรมทางศาสนา เพื่อการเฉลิมฉลอง และเพื่อความบันเทิงทั่วไป การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยที่เป็นไปตามยุคตามสมัย ทั้งด้านการเมือง การปกครอง การศึกษา ความเชื่อและค่านิยมต่างๆ ตลอดจนอิทธิพลของวัฒนธรรมต่างชาติที่ไหลบ่าเข้ามาท่วมทับวัฒนธรรมไทย พร้อมกับความก้าวหน้าทางวิชาการและเทคโนโลยีสมัยใหม่ ส่งผลให้ผู้คนขาดความสนใจไม่เห็นคุณค่าของดนตรีไทย พวกกันไปนิยมชมชอบวัฒนธรรมดนตรีต่างชาติ จนทำให้ดนตรีไทยต้องเสื่อมความนิยมลงไป ซึ่งเป็นอันตรายต่อการดำรงอยู่และการสืบทอดมรดกวัฒนธรรมของชาติในปัจจุบันและในอนาคต

องค์ประกอบสำคัญที่ทำให้ดนตรีไทยในอดีตดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างมั่นคง ก็คือการทำดนตรีไทยมีหน้าที่ในกิจกรรมทางสังคมและวัฒนธรรมอยู่ทุกขั้นตอนของชีวิต จึงทำให้มีผู้อุปถัมภ์ค้ำจุนที่มั่นคงเพียงพอที่จะทำให้นักดนตรีไทยดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างสุขสบาย สามารถใช้ความรู้ ความคิด และความสามารถในการสร้างสรรค์งานทางดนตรีให้เจริญก้าวหน้าได้อย่างมีคุณภาพ และอย่างต่อเนื่อง การที่ศิลปินจะสามารถสร้างงานศิลปะได้อย่างเต็มทีก็โดยที่มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี เพราะมีผู้อุปถัมภ์ค้ำจุน ในอดีตผู้อุปถัมภ์ (Patronage) ดนตรีไทยประกอบด้วย ๓ กลุ่มหลัก คือ บ้าน วัด และวัง ผู้อุปถัมภ์แต่ละกลุ่มมีบทบาทหน้าที่ต่างๆ กัน กล่าวคือ

บ้าน เป็นสำนักดนตรีที่มีครูดนตรีฝีมือดีเป็นผู้สอนศิษย์ เป็นแหล่งผลิตนักดนตรี เกิดเป็นสำนักดนตรีสำคัญๆ มากมายหลายสำนัก และบ้านยังเป็นผู้อุปถัมภ์ดนตรีที่สำคัญโดยการว่าจ้างนักดนตรีให้ไปบรรเลงในงานต่างๆ ทั้งงานพิธีทางศาสนา เช่น งานโกนจุก ขึ้นบ้านใหม่ บวชนาค แต่งงาน งานศพ ตลอดจนในงานประเพณีและเพื่อความบันเทิง ทำให้นักดนตรีมีงาน มีรายได้อย่างสม่ำเสมอสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้เป็นอย่างดี

วัด เป็นแหล่งรวมจิตใจของพุทธศาสนิกชน เป็นแหล่งสืบทอดวัฒนธรรมทางดนตรีที่เนื่องด้วยศาสนา เป็นแหล่งจัดกิจกรรมทางพุทธศาสนาและงานประเพณีนิยม เปิดโอกาสให้ประชาชนใช้วัดเป็นศูนย์กลางแห่งความบันเทิงของชุมชน วัดจึงเป็นแหล่งบรรเลงดนตรีไทยที่เปิดกว้าง เป็นสถานที่ที่นักดนตรีมาบรรเลงอวดฝีมือทั้งในแง่การบรรเลงทั่วไป ทั้งในงานพิธีกรรมทางศาสนาที่เป็นงานมงคลและงานอวมงคล นอกจากนี้ยังเป็นสถานที่ประชันขันแข่งฝีมือดนตรี เมื่อมีการประชันวงกันทั้งโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ ก่อให้เกิดการพัฒนาฝีมือทางดนตรีโดยไม่รู้ตัว วัดจึงเป็นผู้อุปถัมภ์ดนตรีไปโดยปริยาย

วัง หรือราชสำนัก เป็นแหล่งสำคัญในการพัฒนาคุณภาพทางดนตรีแบบฉบับของชาติ ทั้งด้านวิชาการดนตรี ฝีมือการบรรเลง ตลอดจนฝีมือช่างผู้ประดิษฐ์คิดสร้างเครื่องดนตรีให้วิจิตรประณีตงดงาม เนื่องจากราชสำนักเป็นแหล่งรวมของครูดนตรีผู้มีฝีมือยอดเยี่ยมของชาติ เป็นแหล่งแห่งช่างสิบหมู่ที่สัมพันธ์สอดคล้องกับการทำเครื่องดนตรีให้มีคุณภาพยอดเยี่ยม ทรงไว้ซึ่งคุณค่าทางศิลปะ จึงทำให้เครื่องดนตรีจำนวนมากกลายเป็นศิลปวัตถุที่หาค่ามิได้ของชาติมาจนปัจจุบันนี้ นอกจากนี้วัง โดยพระบรมราชูปถัมภ์ และพระอุปถัมภ์ของพระบรมวงศานุวงศ์ ยังทำให้นักดนตรี คีตกวี มีตำแหน่งหน้าที่ทางราชการ ได้รับบรรดาศักดิ์ตั้งแต่ระดับ ขุน หลวง พระ ไปจนถึงชั้นพระยา เป็นที่เคารพนับถือมีหน้ามีตาในสังคม ท่านเหล่านั้นกลายเป็นหลักแห่ง “อาศรมสังคีตสยาม” สืบต่อมาจนทุกวันนี้ วังจึงเป็นผู้อุปถัมภ์ดนตรีไทยที่สำคัญอย่างยิ่ง

ในอดีต ไม่จำเป็นต้องมีการเผยแพร่ดนตรีไทยสู่สาธารณชนเป็นกรณีพิเศษ เพราะดนตรีเป็นของสาธารณชนอยู่แล้ว เนื่องจากดนตรีไทยเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตไทยตั้งแต่เกิดจนตาย คนไทยแต่โบราณรู้จักเพลงไทย รักดนตรีไทย และรู้ความหมายของเพลงไทยเป็นอย่างดี โดยเฉพาะความหมายในเชิงความคิด ความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตในฐานะที่เป็น “คนใน” (Emic) ของวัฒนธรรมไทยโดยรวม

2. ยุคทองของคนตรีไทย

ดนตรีไทยในอดีตได้รับความอุปถัมภ์ค้ำชูจากวัง คือราชสำนัก และขุนนางผู้ใหญ่ โดยมีวัดเป็นแหล่งสนับสนุน ทำให้นักดนตรี ครูดนตรี และบ้านหรือสำนักดนตรีอยู่ทั่วไป

ยุคทองของคนตรีไทยในอดีตคือในสมัยรัชการที่ ๖ (พ.ศ. ๒๔๓๒-๒๔๖๘) นักดนตรีไทยได้รับการสนับสนุนจนได้เป็นขุนนางมีบรรดาศักดิ์ในทำเนียบข้าราชการมากมายกว่า ๕๐ ตำแหน่ง

สมัยรัชกาลที่ ๗ (พ.ศ. ๒๔๖๘ - ๒๔๗๗) ดนตรีไทยก็ยังรุ่งเรืองต่อเนื่องมาจากสมัยรัชกาลก่อน สมัยนี้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระราชนิพนธ์เพลงไทยขึ้น ๓ เพลง คือ เพลงราตรีประดับดาวเถา เพลงเขมรละออองค์เถา และเพลงโหมโรงคลื่นกระทบฝั่ง จนเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ กิจกรรมใดก็ตามอันเนื่องด้วยสถาบันพระมหากษัตริย์ถูกรื้อถอนบั่นทอน ทำให้นักดนตรีไทยขาดผู้อุปถัมภ์

3. ยุคมืดของคนตรีไทย

สมัยรัชกาลที่ ๘ (พ.ศ. ๒๔๗๗ - ๒๔๘๙) เป็นระยะที่ดนตรีไทยเข้าสู่ภาวะมืดมน เพราะรัฐบาลสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ไม่ส่งเสริมดนตรีไทยแต่หันไปสนับสนุนดนตรีตะวันตก โดยได้ออกกฎหมายกำหนดกฎเกณฑ์ห้ามบรรเลงเพลงไทย ในพ.ศ. ๒๔๘๒-๒๔๘๔ ทำให้นักดนตรีไทยตกต่ำถึงขีดสุด นักดนตรีไทยจำนวน

มากพากันหมดกำลังใจ ชายเครื่องดนตรีที่เหมือนชายของไร่ค่า ดนตรีไทยเข้าสู่ยุคมีดอย่างแท้จริง

พ.ศ. ๒๔๙๒ และหลังจากนั้น ดนตรีไทยตกอยู่ในสภาวะตกต่ำ ถดถอยถึงขีดสุด อันเนื่องมาจากการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย ตามนโยบายของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ที่พยายามปรับสังคมไทยให้ทันสมัยตามแบบตะวันตก มีการออกกฎระเบียบควบคุมการแสดงดนตรีไทยในที่สาธารณะ และข้อห้ามข้อบังคับต่างๆ เช่น ห้ามนักดนตรีนั่งกับพื้นบรรเลงดนตรี ห้ามวางเครื่องดนตรีไทยบนพื้น นักดนตรีไทยต้องขออนุญาตทางการทุกครั้งก่อนจัดให้มีการแสดงดนตรี มีการตรวจสอบบทร้องอย่างเข้มงวด หรือไม่ผู้แสดง และนักดนตรีก็ต้องมีบัตรศิลปินที่ทางราชการออกให้จึงจะบรรเลงดนตรีได้ ส่งผลให้ครูดนตรีพากันขายเครื่องดนตรีที่ทิ้งและหันไปประกอบอาชีพอื่น แม้ว่ากฎระเบียบนี้จะมีผลบังคับใช้เพียงสองปีแต่ก็ส่งผลให้ดนตรีไทยตกต่ำถึงขีดสุดในสถานการณ์เช่นนี้เองรายการ “คันธรรพศาลา” ที่ออกอากาศทางโทรทัศน์ช่อง ๔ บางขุนพรหม ได้เปิดโอกาสให้นักดนตรีและนาฏศิลป์ไทยมาแสดงออกอากาศสด ซึ่งนับเป็นครั้งแรกของประเทศไทยที่มีรายการแสดงดนตรีไทยทางโทรทัศน์ จึงถือได้ว่ารายการนี้ได้พลิกฟื้นคืนชีวิตดนตรีไทยอันเป็นมรดกประจำชาติให้แก่สังคมไทย

เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมากขึ้น มีการบันทึกเสียงเพลงไทย มีการนำเครื่องส่งเครื่องรับวิทยุมาใช้ในประเทศไทย ดนตรีไทยจึงมีโอกาบบรรเลงออกอากาศ ทางวิทยุ แต่การออกอากาศทางโทรทัศน์ต่างออกไป เพราะผู้ชมสามารถเห็นตัวนักร้อง นักดนตรี และนักแสดง ได้เห็นท่าทางการแสดงสด เป็นที่ประทับใจเป็นอันมาก

4. ความเป็นมาของการจัดตั้งสถานีโทรทัศน์ในประเทศไทย

สรรพศิริ วิริยะศิริ (มปป. ๖๒-๖๙) เขียนบทความเกี่ยวกับโทรทัศน์ว่าแพร่หลายไปทั่วสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ ทำให้จอมพล ป.พิบูลสงครามมีความประสงค์จะจัดตั้งสถานีโทรทัศน์ในประเทศไทย เพื่อใช้เป็นสื่อทางการศึกษา การแพทย์ การสาธารณสุข เป็นเครื่องมือตอบโต้ฝ่ายตรงข้าม และเสริมสร้างอิทธิพลทางการเมืองให้แก่ตนเอง จึงเขียนจดหมายถึง พล.ต.สุรจิต จารุเศรณี (อธิบดีกรมโฆษณาการขณะนั้น) ความว่า “ผมอยากให้พิจารณาจัดหาและจัดการส่ง Television ขึ้นในประเทศของเรา เพื่อเป็นประโยชน์แก่การศึกษาของประชาชน จะควรทำเป็น Mobile Unit อย่างที่สหราชอาณาจักรจัดหาสถานีขนาดเล็กมาทดลองต่อไปก็เป็นการสมควร ขอให้กรุณาศึกษาและดำเนิน การต่อไป เพื่อตั้งงบประมาณต่อไปในปี ๒๔๙๔ ด้วย”

หลังจากนั้นจึงมีการทดลองออกใช้เครื่องส่งโทรทัศน์ โดยออกอากาศที่รัฐสภา และต่อมาเมื่อวันที่ ๑๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๙๕ เปิดให้ประชาชนได้ชมที่ศาลาเฉลิมกรุง มีผู้เข้าชมอย่างล้นหลามเนื่องจากเป็นของแปลกใหม่ เป็นแรงจูงใจให้จัดตั้งสถานีวิทยุโทรทัศน์ได้เป็นผลสำเร็จ สถานีโทรทัศน์แห่งแรกใช้ชื่อว่า บริษัทไทยโทรทัศน์ จำกัด มีทุนจดทะเบียน ๒๐ ล้านบาท โดยจอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้ทำพิธีเปิด สถานีวิทยุโทรทัศน์ไทยทีวีช่อง ๔ บางขุนพรหม เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๙๕ เป็นสถานีโทรทัศน์แห่งแรกของประเทศไทย ออกอากาศในระบบขาวดำ โดยมีจำนง รังสิกุล เป็นหัวหน้าสถานีคนแรก อารีย์ นักดนตรี และสมชาย มาลาเจริญ เป็นผู้ประกาศชายหญิงคู่แรกของไทย ออกอากาศในระบบขาวดำตั้งแต่เวลา ๑๙.๐๐ น. เริ่มต้นเปิดสถานีด้วยเพลงต้นบรเทศ และรายการสุดท้ายจบลงในเวลา ๒๓.๓๐ น.

สถานีวิทยุโทรทัศน์ไทยทีวี HST TV ช่อง ๔ บางขุนพรหม
ที่มา : สนิท สนิทวิรัช. (๒๕๔๓). กำเนิดโทรทัศน์ไทย (พ.ศ. ๒๔๙๓ - ๒๕๐๐).

สมัยนั้นมีเครื่องรับโทรทัศน์ทั่วประเทศอยู่ประมาณ ๑,๐๐๐ เครื่อง เนื่องจากต้องจดทะเบียนเครื่องรับโทรทัศน์ต่อทางราชการซึ่งต่อมายกเลิก ทำให้ประชาชนทั่วไปสามารถมีเครื่องรับโทรทัศน์ได้ สัญญาณโทรทัศน์ยังครอบคลุมได้เพียง ๑๒ จังหวัดรอบกรุงเทพฯ เท่านั้น

โทรทัศน์ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือทางการทหารและการเมือง หลังจากจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ยึดอำนาจได้จากการปฏิวัติ ได้จัดตั้งสถานีโทรทัศน์กองทัพบก ช่อง ๗ (ขาวดำ) ขึ้นเมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๐๑ ปัจจุบันสถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่อง ๗ ขาวดำ ได้เปลี่ยนมาออกอากาศในระบบสีโดยใช้ชื่อสถานีโทรทัศน์สีกองทัพบกช่อง ๕ เมื่อวันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๑๐ ส่วนช่อง ๗ ได้อนุญาตให้แก่บริษัทกรุงเทพวิทยุ จำกัด

ในปี ๒๕๒๑โทรทัศน์ทุกช่องเปลี่ยนมาออกอากาศในระบบสี ช่อง ๔ เปลี่ยนมาเป็นช่อง ๙ และช่อง ๗ สีเดิมเปลี่ยนมาเป็น ช่อง ๕ ทำให้มีการแข่งขันกันทางธุรกิจมากขึ้น

สถานการณ์ขัดแย้งทางการเมืองในเดือนตุลาคม ๒๕๑๙ ทำให้เกิดการรายงานสถานการณ์ต่างๆ แบบออกอากาศสดมากขึ้น ส่งผลต่อสถานภาพของรัฐบาล ทำให้กิจการโทรทัศน์ปรับเปลี่ยนจากบริษัทเอกชนมาเป็นการบริหารจัดการโดยรัฐแทน

ยุคของการแข่งขันอย่างเข้มข้นและการพัฒนาตัวเองของกิจการโทรทัศน์ คือ ปี พ.ศ. ๒๕๒๐ ถึง พ.ศ. ๒๕๒๙ ที่สื่อโทรทัศน์ตกอยู่ภายใต้การควบคุมตรวจสอบของรัฐ จึงเปลี่ยนจากการเสนอข่าวสารเป็นหลักมาเพื่อความบันเทิง การนำเสนอภาพยนตร์จีนเป็นชุด ทำให้เกิดการจัดล้าดับความนิยม (Rating) ขึ้น กิจการโทรทัศน์จึงกลายเป็นแหล่งแสวงหาผลกำไรมากกว่าบริการสาธารณะ

สุดท้าย มีการจัดตั้งโทรทัศน์ระบบสายส่ง หรือ เคเบิลทีวี (Cable TV) ขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๒๓ ก่อให้เกิดการแข่งขันอย่างหนักระหว่างกิจการโทรทัศน์ทั้งปวง ไม่เว้นแม้แต่โทรทัศน์ช่องสาธารณะด้วย

5. กำเนิดรายการคันธรรพศาลา

เมื่อพิจารณาถึงรายการโทรทัศน์ยุคแรกๆ มักเป็นการออกอากาศสดเป็นส่วนมากซึ่งต่างจากปัจจุบันที่เป็นการบันทึกเทปล่วงหน้า ด้วยการเก็บภาพวัตถุเรียบร้อยแล้วนำมาตัดต่อเป็นงานที่สมบูรณ์ขั้นสุดท้าย แต่การออกอากาศสดต้องอาศัยความเชี่ยวชาญทุกด้าน ทั้งผู้แสดง ผู้ดำเนินรายการ ที่ต้องมีการฝึกฝนอบรมมาอย่างดี ไทยโทรทัศน์ช่อง ๔ ได้ปูพื้นฐานเรื่องนี้ไว้อย่างดี สามารถผลิตบุคคลากรทางโทรทัศน์ที่มีคุณค่าในทศวรรษต่อมา ในบรรดารางวัลโทรทัศน์ทั้งหลายในอดีตที่กล่าวถึงก็คือรายการ “คันธรรพศาลา” ที่สร้างสรรค์ขึ้นโดยจำนง รังสิกุล ผู้อำนวยการคนแรกของสถานีโทรทัศน์ช่อง ๔ ซึ่งเป็นผู้มีความรู้ รักดนตรีไทยและศิลปวัฒนธรรมไทย เป็นผู้นำในการอนุรักษ์ส่งเสริมวัฒนธรรมไทยทางโทรทัศน์

พะออง คชสังขสิทธิ์ ในตำนานโทรทัศน์ไทย กับจำนง รังสิกุล (มปป: ๒๖๗) กล่าวว่าศัพท์คำว่า “คันธรรพศาลา” (ศาลาคันธรรพ) จำนง รังสิกุล คิดขึ้นโดยเลียนแบบ “สังคีตศาลา” (ศาลาดนตรี) ที่เปิดการแสดงดนตรีและนาฏศิลป์บนเวทีเปิดหน้าโรงละครแห่งชาติ ข้างพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ มาก่อนแล้ว ในระยะแรกใช้งบประมาณของทางสถานี แต่ได้รับการอุปถัมภ์จากนายกรัฐมนตรื ระหว่างพ.ศ. ๒๕๐๕ ถึง ๒๕๑๖

นายกรัฐมนตรืคนแรกที่ทำให้การอุปถัมภ์รายการนี้คือ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เริ่มจากการให้เงินสนับสนุนการแสดงรายการพิเศษของข้าราชการอาวุโส เมื่อวันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๕ หลังจากนั้น ฉันทิชย์ กระแสสินธุ์ ซึ่งเป็นนักดนตรีและที่ปรึกษานายกรัฐมนตรี ได้เสนอขอให้นายทงเป็นผู้อุปถัมภ์รายการตลอดไป โดยเขียนจดหมายถึงนายกรัฐมนตรื ความว่า

“การที่ ฯพณฯ ได้รับอุปถัมภ์รายการดนตรีไทย คณะข้าราชการอาวุโส ซึ่งมีคุณพระช่วงเกษตร ศิลปะการเป็นนาวยง และมีดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์ เป็นผู้บรรยายทางสถานีไทยโทรทัศน์ ช่อง ๔ เมื่อ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๖ นั้น ปรากฏว่าได้ยังความโสมนัสยินดีแก่บรรดาผู้ที่ได้ฟังได้ชมและทราบเรื่องเป็นอันมากกว่า ฯพณฯ ได้ส่งเสริมวัฒนธรรมไทยทางดนตรีที่กำลังเสื่อมลงไปทุกวัน เพราะหาผู้อุปถัมภ์มิได้ ในฐานะที่เกล้าฯได้ร่วมบรรเลงอยู่ด้วยผู้หนึ่งเมื่อได้ไปที่แห่งใดก็มีผู้คนมากล่าวชื่นชมถึง ฯพณฯ กับเกล้าฯว่า อนาคตของดนตรีไทยคงจะเฟื่องฟูขึ้นเป็นแน่เพราะบัดนี้ ฯพณฯ ได้สนใจศิลปะดนตรีแล้ว ขอให้ ฯพณฯ ส่งเคราะห์แก่ศิลปินดนตรีของไทย เพื่อให้เป็นวัฒนธรรมอันสภาพรของชาติสืบไปด้วยเถิด อย่างน้อยขอให้ได้ฟังได้ชมดนตรีไทยขนาดมาตรฐานเดือนละครั้ง ก็จะเป็นการช่วยให้คนไทยทั้งชาติ หันมาสนใจศิลปะอันประณีตสุขุมแทนดนตรีสากลประเภท ร็อค ทวิสท์ หรือ ริมโบ้ อะไรทำนองนั้น” (ฝ่ายจัดรายการไทยทีวี. (๒๕๐๓-๒๕๑๖) สำเนาจดหมาย: ๒๕๐๖)

นายกรัฐมนตรืเห็นพ้องด้วยกับข้อเสนอนี้ จึงได้รับเป็นผู้อุปถัมภ์รายการเมื่อวันที่ ๙ เมษายน ๒๕๐๕ เป็นต้นมา ในขณะที่ประเทศไทยมีโทรทัศน์เพิ่มขึ้นอีก ๒ ช่อง คือ ช่อง ๕ ที่ขอนแก่นและช่อง ๙ ที่หาดใหญ่ ทำให้มีผู้ชมรายการเพิ่มมากขึ้น และที่สำคัญก็คือมีการบันทึกเทปรายการจากช่อง ๔ เพื่อไปออกอากาศ ณ โทรทัศน์ทั้งสองช่องดังกล่าวอีกด้วย

ปีพ.ศ.๒๕๐๖ จอมพลถนอม กิตติขจร ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรืแทนจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้รับเป็นผู้อุปถัมภ์รายการคันธรรพศาลา โดยเพิ่มจำนวนเงินเป็น ๑๐,๐๐๐ บาท ต่อเดือน เปิดโอกาสให้มีการพัฒนาาง

ดนตรีที่มาจากอากาศให้มีขนาดใหญ่ขึ้น มีนักแสดงมากขึ้นด้วย

ดังกล่าวมาแล้วว่า การที่ดนตรีไทยขาดผู้อุปถัมภ์เนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตย ราชสำนักและเจ้านายที่เคยเป็นผู้อุปถัมภ์ดนตรีของชาติไม่สามารถดำรงบทบาทหน้าที่นี้ไว้ได้การอุปถัมภ์ค้ำชูดนตรีไทย จึงตกเป็นภาระหน้าที่ของประชาชน สถาบัน การศึกษา และหน่วยงานรัฐวิสาหกิจบางแห่ง การขาดผู้อุปถัมภ์ดังกล่าวนี้ ส่งผลให้นักดนตรีไทยต้องปรับเปลี่ยนตัวเองเพื่อความอยู่รอด ต่อมาดนตรีไทยได้รับอิทธิพลตะวันตกมากขึ้น มีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพสังคมและค่านิยมของผู้คน กลายเป็นดนตรีไทยร่วมสมัยในรูปแบบต่างๆ รวมทั้งเพลงลูกทุ่ง ลูกกรุง สังคีตสัมพันธ์และสังคีตประยุกต์ จนมาถึงยุคที่ดนตรีไทยได้รับการฟื้นฟูในสถาบันอุดมศึกษา นำโดยรองศาสตราจารย์ กำธร สนิทวงศ์ ที่สอนวิชาความซาบซึ้งในดนตรี และได้รับการกระตุ้นให้ความรู้ ทางโทรทัศน์ โดยศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์

การรณรงค์เพื่อส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจดนตรีไทยดังกล่าวนี้ อยู่ในระยะเวลาเดียวกันกับรายการคันทรพศาลาดำเนินการออกอากาศ ซึ่งได้นำเสนอดนตรีและบทเพลงทั้งดนตรีแบบฉบับ และดนตรีที่มีการสร้างสรรค์ใหม่ เช่น วงเครื่องสายประสมซิมเกา (ซิม ๓ ขนาด) ซอสสามสายวง (ซอสสามสาย ๓ ขนาด) การบรรเลงเพลงไทยด้วยเครื่องดนตรีสากล และการขับร้องเพลงไทยเนื้อเต็ม เป็นต้น

รายการคันทรพศาลา เป็นรายการแสดงดนตรีแบบคอนเสิร์ต บรรเลงสดออกอากาศ มีการสอดแทรกการแสดงละคร หรือชุดนาฏศิลป์สั้นๆ จากวรรณคดีไทย ที่นำเอามาเป็นบทร้องในดนตรีเช่น จากวรรณคดีเรื่องพระลอ และขุนช้างขุนแผน เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อเป็นการดึงดูดความสนใจของผู้ชมรายการ นอกจากนั้นยังมีการสอดแทรกการเขียนภาพประกอบดนตรีที่กำลังบรรเลง เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในบทเพลงไม่เพียงแต่ฟังด้วยหูแต่ยังเห็นด้วยตาอีกด้วย นอกจากนั้นบางครั้งยังมีการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับบทกวีนิพนธ์ ที่สอดคล้อง กับบทเพลงและดนตรีในแบบการเล่นสักวาแบบโบราณอีกด้วย กล่าวคือ กวีจะแต่งบทโต้ตอบกันระหว่างฝ่ายชายและฝ่ายหญิง แล้วนักร้องจะนำบทกวีนั้นมาร้องเป็นเพลงให้ดนตรีบรรเลงรับ สลับกันไปตั้งแต่ต้นจนจบ บทกวีดังกล่าวเป็นการโต้ตอบประคารมกันระหว่างฝ่ายชายและฝ่ายหญิง และกวีผู้ร่วมรายการเป็นกวีผู้มีชื่อเสียงทั้งสิ้น

วงดนตรีที่นำมาแสดงมีหลายชนิด หลายขนาด เช่น วงปี่พาทย์ไม้แข็ง วงมโหรี และวงเครื่องสาย ทั้งเครื่องไทยแบบปกติและวงเครื่องสายที่ประสมด้วยเครื่องดนตรีแปลกๆ เช่น เปียโน ออร์แกน กีตาร์ คลาริเน็ต แอคคอร์ดียน ซิม ฯลฯ และวงดนตรีประเภทนี้ได้รับความนิยมนำมาแสดงมากกว่าวงชนิดอื่นๆ แสดงให้เห็นว่าดนตรีไทยร่วมสมัยกำลังเริ่มเติบโตในแวดวงดนตรีไทย นอกจากนั้นยังมีวงโยธวาทิต บรรเลงเพลงไทย และวงออร์เคสตราของกรมศิลปากรที่บรรเลงเพลงไทยโดยใช้การประสานเสียงแบบสากลด้วย และวงดนตรีแบบพิเศษอื่นๆ เช่น วงเครื่องสายผสมระนาดโลหะ เป็นต้น

บทเพลงที่นำมาเสนอในรายการนี้มีหลายประเภท ซึ่งล้วนแต่เป็นเพลงไทยแบบฉบับ (ไทยเดิม) แทบทั้งสิ้น เช่น เพลงไหมโรง เพลงตับ เพลงเถา เพลงใหญ่ เพลงเดี่ยว เป็นต้น และบางครั้งมีการขับร้องบรรเลงเพลงเนื้อเต็ม ที่น่าสังเกตเป็นพิเศษก็คือ เพลงจิ้งจกทอง ที่เป็นเพลงหวงห้ามของคณะจางวางทั่วก็นำมาแสดงในรายการนี้เป็นกรณีพิเศษ

ในแง่ของนักดนตรี นักร้อง มีตั้งแต่นักดนตรีชั้นครู ข้าราชการระดับสูง ไปจนถึงคนธรรมดาและนิสิตนักศึกษา ในมหาวิทยาลัย นักดนตรีชั้นครู เช่น คุณหญิงชิ้น ศิลปบรรเลง ครูเทวาประสิทธิ์ พาทยโกศล และหลวงไพเราะเสียงซอ เป็นต้น วงดนตรีที่นำมาแสดงมีหลายวงหลายประเภท แต่ละวงล้วนควบคุมโดยครูดนตรีคนสำคัญของสำนักดนตรีต่างๆ เช่น สำนักหลวงประดิษฐไพเราะ สำนักพาทยโกศล สำนักบ้านปลายเนินซึ่งเป็นสำนักดนตรีที่สืบเนื่องมาจากวัง เป็นต้น

มีวงดนตรีพิเศษวงหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยครูดนตรีผู้ใหญ่ ข้าราชการชั้นสูง ศาสตราจารย์และอาจารย์ผู้ใหญ่ ตลอดจนผู้บริหารระดับสูง เช่น พระยามโหศวรรย์ พระชวงศิลปการ (รัฐมนตรีกระทรวงเกษตร) สุวิทย์ บวรวัฒนา (อดีตนายกรัฐมนตรี) ครูมนตรี ตราโมท (ผู้เชี่ยวชาญดนตรีไทย) ศาสตราจารย์ประเสริฐ ณ นคร และศาสตราจารย์จินตนา ยศสุนทร วงดนตรีวงนี้ใช้ชื่อว่า “คณะหนุ่มน้อย” มีข้อสังเกตว่า รายการคันทรรพศาลาได้ต้อนรับแก่นักดนตรีมีชื่อเสียงและผู้เชี่ยวชาญเท่านั้น แต่ยังเปิดโอกาสให้นิสิต นักศึกษาที่มีฝีมือธรรมดาๆ มาแสดงฝีมือด้วย

ในช่วงเวลานั้น มหาวิทยาลัยต่างๆ นิยมจัดตั้งชุมนุมดนตรีไทย หรือสโมสรดนตรีไทยกันอย่างแพร่หลาย และชุมนุมหรือสโมสรเหล่านั้นช่วยทำให้รายการคันทรรพศาลาสมบูรณ์มากขึ้น นิสิต นักศึกษาที่บรรเลงดนตรีในรายการคันทรรพศาลา บัดนี้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ เป็นบุคคลสำคัญทั้งในวงการดนตรีไทยและในวงการการศึกษาของชาติ

การแสดงของศิษย์นาฏศิลป์ไทยที่ ๓

ที่มา : ธนาคารกรุงเทพ พาณิชยการ. (มปป.). ตำนานโทรทัศน์ไทย กับ จันทรงสิกุล. กรุงเทพฯ.

ในทำนองเดียวกัน นาฏศิลป์ไทยแบบฉบับ เป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของรายการคันทรรพศาลา นักแสดงส่วนใหญ่ได้รับการฝึกฝนจากคณะนาฏศิลป์ของสถานีโทรทัศน์ช่อง ๔ เอง โดยได้เชิญครูผู้เชี่ยวชาญจากกรมศิลปากรมาเป็นครูสอน และยังเปิดโอกาสให้เยาวชนจากภายนอกเข้ามาเรียนด้วย ในปัจจุบันนักเรียนนาฏศิลป์เหล่านั้น กลายเป็นผู้มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันดีในสังคมไทย

อีกสิ่งหนึ่งที่สมควรกล่าวถึงก็คือการวาดภาพประกอบดนตรีซึ่งดึงดูดความสนใจจากผู้ชมเป็นอย่างมาก ในขั้นแรก นักวาดภาพจะใช้ดินสอดำร่างภาพลายไทยลงบนกระดาษก่อน เพื่อให้สามารถใช้ปากกา สีดำวาดภาพลงไปได้อย่างทันทั่วทั้งที่ ตามเนื้อหาในบทเพลง เพื่อสร้างความประหลาดใจให้แก่ผู้ชม เนื้อหาที่วาดเป็นไปตามบทวรรณกรรมที่นำมาขับร้อง นักวาดภาพคนสำคัญในรายการนี้ คือ อวบ สานะเสน ศิลปินประจำสถานีไทยโทรทัศน์ ต่อมามีการใช้การวาดภาพด้วยนิ้วมือเป็นภาพสีเพิ่มขึ้น จิตรกรผู้วาดภาพคือ ประทวน เจริญจิตร การวาดภาพแบบนี้กระตุ้นความรู้สึก อารมณ์ และสร้างความประทับใจให้แก่ผู้ชมได้เป็นอย่างมาก ด้วยเหตุที่ท่วงทีลีลาที่วาดนั้นตรงตามเนื้อร้องอย่างทันทั่วทั้งที่ และสอดคล้องไปตามจังหวะและทำนองดนตรีอย่างกลมกลืน

6. คุณค่าของรายการคันทรรพศาลา

รายการคันทรรพศาลาเป็นรายการที่เต็มไปด้วยคุณค่า ซึ่งส่งผลกระทบต่อสังคมเป็นอย่างมาก อาจกล่าวโดยสรุปได้ ๗ ด้าน คือ

๑. คุณค่าด้านความรู้และความบันเทิง รายการนี้ทำหน้าที่ให้ทั้งความรู้เกี่ยวกับบทเพลง วงดนตรี นักดนตรี นักร้อง ตลอดจนจนเป็นแหล่งเรียนรู้ทางดนตรีไทย นักดนตรีไทยที่ขาดโอกาสต่อเพลงได้เรียนรู้บทเพลง และทางเพลงเพลงดีๆ ทางร้องดีๆ จากครูดนตรีที่มีชื่อเสียง นับเป็นแหล่งเรียนรู้ที่หาได้ยากยิ่งในอดีต รายการคันทรรพศาลาให้ความบันเทิง ให้ความสุข ความพึงพอใจแก่ผู้ที่รักศิลปวัฒนธรรมไทย รักดนตรีไทย รักนาฏศิลป์ไทย ภาษาและวรรณศิลป์ไทย เนื่องจากมีดนตรีที่ไพเราะ การแสดงที่สวยงามน่าชม ตลอดจนองค์ประกอบทางศิลปะอื่นๆ โดยได้สอดแทรกความรู้เกี่ยวกับเรื่องราวดังกล่าวไว้ตามความเหมาะสมแก่กาลเทศะ รายการคันทรรพ ศาลาจึงมีคุณค่าทั้งด้านการศึกษาและความบันเทิง

๒. คุณค่าด้านดนตรี รายการคันทรรพศาลาเป็นรายการแสดงดนตรี จึงมีคุณค่าอยู่ในตัวเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การนำเสนอดนตรีไทยแบบฉบับ การบรรเลง ขับร้อง ของศิลปินที่มีฝีมือเป็นที่ชื่นชอบของประชาชน เป็นแบบอย่างในการขับร้อง และการบรรเลงได้เป็นอย่างดี ส่งผลทั้งด้านการอนุรักษ์และเผยแพร่มรดกวัฒนธรรมทางดนตรีของชาติ

๓. คุณค่าด้านนาฏศิลป์และการละคร นาฏศิลป์ที่นำมาแสดงในรายการเป็นนาฏศิลป์ไทยแบบฉบับ โดยมีครูผู้ใหญ่จากกรมศิลปากรเป็นผู้วางรากฐานและสอนการรำให้แก่ศิลปินของสถานีด้วย จึงเป็นการแสดงที่ถูกต้องตามระเบียบแบบแผน เป็นที่ชื่นชมของผู้ชมทั้งบ้าน มีคุณค่าทั้งด้านการอนุรักษ์ การเผยแพร่และปลูกฝังค่านิยมไทยนาฏศิลป์ไทยได้เป็นอย่างดี ไม่เพียงแต่ผู้ชมที่จะได้รับรสความงามดังกล่าวเท่านั้น ยังมีการส่งบุตรหลานมาเข้าเรียนในชั้นเรียนของสถานี เป็นการสืบทอดมรดกวัฒนธรรมทางนาฏศิลป์อีกด้วย

๔. คุณค่าทางภาษาและวรรณศิลป์ เนื้อหาเกี่ยวกับภาษาและวรรณศิลป์ในรายการ “คันทรรพศาลา” มีสองประเภท คือ เนื้อร้องของบทเพลงซึ่งเป็นบทกวีนิพนธ์จากวรรณคดีสำคัญของชาติ เช่น บทละครเรื่องอิเหนาและเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ฯลฯ ส่วนหนึ่ง เนื้อเพลงเหล่านั้นล้วนงดงามด้วยวรรณศิลป์ อีกส่วนหนึ่งคือการที่นักกลอนผู้มีชื่อเสียงของไทย มาบอกตลกสร้อยสัทวาให้ร้องรับนั้น ให้ความประเทืองอารมณ์ ประเทืองสติปัญญาเป็นอย่างมาก แม้ว่าจะมีไม่บ่อยนักก็ตาม

๕. คุณค่าทางประวัติศาสตร์ รายการคันทรรพศาลาเป็นรายการดนตรีไทยในประวัติศาสตร์ เพราะเป็นครั้งแรกที่มีการออกอากาศการแสดงดนตรีไทย นาฏศิลป์และวรรณศิลป์ ทางโทรทัศน์ช่องแรกของไทย เนื้อหาและกิจกรรมต่างๆล้วนเป็นเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ แต่น่าเสียดายที่ไม่สามารถเก็บหลักฐานไว้ได้ แม้ว่าระยะต่อไปจะเป็นการบันทึกเทปไว้ออกอากาศซ้ำก็ตาม ส่วนเอกสารบทโทรทัศน์ที่ยังเหลืออยู่ซึ่งผู้วิจัยนำมาศึกษาจึงเป็นเอกสารประวัติศาสตร์ที่ทรงคุณค่ายิ่ง เอกสารดังกล่าวระบุแนวทางการจัดรายการ จัดวงดนตรี นักดนตรี บทเพลง เนื้อร้อง การแสดงนาฏศิลป์ การเขียนภาพประกอบ การเล่นสัทวา ตลอดจนคำอธิบายเกี่ยวกับบทเพลง การระบุมุมกล้องสำหรับช่างภาพและรายละเอียดอื่นๆไว้ด้วย

๖. ผลกระทบต่อวงการดนตรีไทย แม้รายการคันทรรพศาลาเป็นรายการภาคเด็ก แต่เป็นที่ชื่นชอบของนักฟังดนตรีไทยและครูดนตรีไทย เพราะผู้ที่มาออกรายการส่วนมากเป็นนักดนตรีฝีมือดีพอที่จะเป็นแบบอย่างได้ รายการคันทรรพศาลาเป็นแหล่งเรียนรู้ดนตรีไทยที่ผู้ชมซึ่งเป็นนักดนตรี ใจจดใจจ่อคอยชมเพื่อศึกษาบทเพลง ทางเพลง จากครูดนตรีคนสำคัญ ตลอดจนจดต่อเพลงใหม่ได้เป็นอย่างดี ในอดีตการเรียนดนตรีไทยต้องเรียนโดยตรงจากครูเท่านั้น ไม่มีเทปให้ฟัง โน้ตเพลงก็หายากและไม่แพร่หลายในวงกว้าง เมื่อมีรายการคันทรรพศาลา ผู้รักดนตรีไทยจึงมีความยินดีเป็นอันมากที่จะได้ฟังทั้งเสียง เห็นทั้งภาพการบรรเลงของนักดนตรีฝีมือดีที่มีชื่อเสียง รวมทั้งได้เห็นการบรรเลงที่หลากหลายตลอดจนการแสดงนาฏศิลป์ ช่วยให้เรียนรู้และรับรสไพเราะของดนตรีได้อย่างเต็มอิม และยังได้อาศัยบทเพลงที่เคยเล่นได้แต่หลงลืมไปบ้างอีกด้วย

๗. ผลกระทบด้านวัฒนธรรมและการดำรงรักษาความเป็นไทย วัฒนธรรมหมายถึงรวมถึงความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยม วิถีชีวิต และขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวทุกส่วนของสังคมให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ รายการคันทรรพศาลาก็ได้ทำหน้าที่นี้อย่างสมบูรณ์ เพราะเป็นรายการโทรทัศน์รายการเดียว ช่องเดียว ที่สามารถเข้าถึงผู้คนในสังคมไทยให้เรียนรู้ รับรสสุนทรีย์ทางดนตรี นาฏศิลป์ วรรณคดีและกวีนิพนธ์ ตลอดจนได้ประสบการณ์ ด้านการแต่งกาย การพูดจาและกิริยามารยาทอันดีงามของไทย ซึ่งรายการนี้มีความพิถีพิถันและเข้มงวดกวดขันให้ผู้ร่วมรายการทุกคนแสดงออกแต่สิ่งที่ดีงาม เป็นแบบอย่างได้เท่านั้น

7. unสรุป

ก่อนที่จะมีรายการคันทรรพศาลาดนตรีไทยซบเซามาเป็นเวลานาน เนื่องจากนโยบายทางวัฒนธรรมในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามทำให้ จำนง รังสิกุล ดำเนินการฟื้นฟูและเผยแพร่ดนตรีไทยทางทีวีช่อง ๔ บางขุนพรหม เพื่อให้คนไทยได้ดู ได้ฟัง ดนตรีที่ไพเราะงดงาม จึงคิดหาวิธีการนำเสนอรายการคันทรรพศาลาให้น่าสนใจ น่าติดตาม ไม่น่าเบื่อ จึงมีความพิถีพิถันในการเลือกสรร นักดนตรี นักร้อง วงดนตรี โดยเน้นที่คุณภาพ ความรู้ ความสามารถ และการแสดงออกที่น่าสนใจ การจัดฉาก แสง เสียง และองค์ประกอบต่างๆจึงต้องพิถีพิถัน

ในสังคมไทย แม้ว่ามีนักร้องนักดนตรีฝีมือดีซึ่งเป็นที่รู้จักในสังคมอยู่เป็นอันมาก แต่ผู้คนส่วนใหญ่ไม่มีโอกาสได้เห็นหน้าท่านเหล่านั้น การที่ศิลปินมีชื่อเสียงเหล่านั้นมาออกอากาศทางโทรทัศน์จึงเป็นการ “เปิดตัว”

นักดนตรีให้เป็นที่รู้จักของสังคมอย่างแท้จริง

รายการคันทรรพศาลามีส่วนช่วยให้ผู้ชมได้เรียนรู้เรื่องระเบียบแบบแผนต่างๆ ของดนตรีไทย เช่น แบบแผนในการจัดวงดนตรี บทบาทหน้าที่ของเครื่องดนตรีแต่ละชนิด แนวทางการบรรเลง การจัดลำดับเพลง การขับร้องแบบต่างๆ เช่น ในการบรรเลงแต่ละครั้งจะเริ่มต้นด้วยเพลงใหม่ร้อง และจบด้วยเพลงลา เป็นต้น รายการคันทรรพศาลาสรางความตื่นตาตื่นใจให้แก่ผู้ชม เนื่องจากผู้ดำเนินรายการได้จัดให้มีการแสดงนาฏศิลป์ไทย เช่น การรำ การแสดงวิว ประกอบเนื้อร้องของบทเพลงซึ่งนำมาจากวรรณคดีไทย ตลอดจนจัดให้มีการวาดภาพประกอบเพลง ซึ่งส่งผลให้ผู้ชมรายการสนใจติดตามชมตั้งแต่ต้นจนจบ และในการจัดมุกตลก มีกลองถึง ๓ ตัว ตัวหนึ่งซึ่งอยู่ตรงกลางจับภาพเต็มทั้งวง โดยไม่เคลื่อนไหว (Stationary) ส่วนกลองอีก ๒ ตัว จะเคลื่อนที่อยู่คนละด้านจัดภาพแบบ มุมก้ม มุมเงย (tilt up - tilt down) เลื่อนระยะเข้าออก (dolly) ดึงภาพเข้าออกใกล้-ไกล (zoom in - zoom out) เพื่อให้ได้ภาพที่น่าสนใจ ช่วงภาพสามารถจับภาพผู้บรรเลงแต่ละคน แต่ละครั้งได้อย่างทันท่วงที สร้างความตื่นตาตื่นใจให้แก่ผู้ชมได้เป็นอย่างดี

เกี่ยวกับการจัดวงดนตรีและที่นั่งของนักดนตรี มีความทันสมัยโดยจัด ๒ แบบ คือ แบบชนบทไทย เป็นการจัดที่นั่งบนพรมที่ปูไว้บนยกพื้นสูงต่ำลดหลั่นกันไปบนอัฒจันทร์ ทำให้คนดูเห็นนักดนตรี เครื่องดนตรี ได้ชัดเจนทุกคน ส่วนการจัดแบบสากลเป็นการนั่งเก้าอี้เล่น โดยวางเครื่องดนตรี เช่น ระนาด ซอ กลอง ไว้บนตั่งขนาดที่มีความสูงพอเหมาะแก่การบรรเลงเครื่องดนตรีแต่ละชิ้น ส่วนนักร้องยืนร้องเพลงที่หน้าวง ทำให้เห็นภาพวงดนตรีในมุมที่เหมาะสม

การเลือกสรรเพลงและวงดนตรีที่นำมาบรรเลง พิจารณาตามเกณฑ์ว่าแต่ละรายการต้องมีเพลงหลายรส หลากอารมณ์ ทั้งหวาน เศร้าสร้อย สนุกสนาน โดดโผน เป็นต้น บางคราวนักดนตรีจะจัดเพลงเป็นชุดโดยถือเอาสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นแกน เช่น เพลงชุด (สำเนียง) แยก ประกอบด้วยเพลงแขกมอญ แยกกลพบุรี แยกต่อหย่มหรือ เพลงชุดที่ถือเอาสีเป็นแกน เช่น เพลงเขมรเหลือง แยกแดง และฝรั่งแดง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการลงประวัติความเป็นมาของบทเพลงไว้ในบทบรรยายด้วย นับเป็นบันทึกทางวิชาการที่มีประโยชน์อย่างมาก

คันทรรพศาลาเป็นรายการที่เปิดโอกาสให้ศิลปินหน้าใหม่ วงดนตรีใหม่ ตลอดจนนิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษาอื่นๆ ได้แสดงฝีมือดนตรีของตนให้ปรากฏ ต่อมาท่านเหล่านั้นได้เป็นบุคคลสำคัญในวงการดนตรีไทย และวงการศึกษาทางดนตรีของไทยหลายคน เช่น ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์พูนพิศ อดาตยกุล รองศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา รุ่งเรือง และรองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา อินทรสุนานนท์ (นักร้อง) เป็นต้น

รายการคันทรรพศาลาให้แนวคิดใหม่ในการนำเสนอทางศิลปะการแสดงดนตรีไทย คือ การประสมวงดนตรีแบบใหม่หลายแบบที่นำมาออกอากาศในรายการนี้ เช่น วงปี่พาทย์โลหะ ของหม่อมหลวงขาบ กุญชร วงเครื่องสายประสมที่ใช้ไวโอลิน ๑๑ คัน อัลโต และ เทเนอร์ แยกโซฟีน และ หีบเพลง โดยปรับเสียงเครื่องสายไทยให้เข้ากับทางฝรั่ง ตลอดจนวงเครื่องสายประสม อังกะลุง ออร์แกน กีตาร์ และเครื่องดนตรีอื่น มีความหลากหลายในการบรรเลงเป็นที่น่าสนใจมากขึ้น การประสมวงและการบรรเลงดังกล่าวเรียกได้ว่าเป็นดนตรีไทยร่วมสมัยได้

รายการคันทรรพศาลา เป็นต้นแบบแนวคิดในการจัดรายการดนตรีทางวิทยุและโทรทัศน์ ทำให้

รายการเหล่านั้นเพิ่มเวลาออกอากาศจาก ๓๐ นาที เป็น ๔๕ นาทีหรือ ๑ ชั่วโมง และจัดลำดับบทเพลงตามแนวคิดของรายการคันทรรพศาลา เช่น ถือเป็นธรรมเนียมที่เริ่มต้นรายการด้วยเพลงใหม่โรจน์ๆ ตามด้วยเพลงหลากหลายและจบลงด้วยเพลงลา เป็นต้น ทำให้รายการดนตรีไทยน่าฟัง เกิดประโยชน์แก่ผู้ฟังทั่วไปและนักดนตรีที่ประสงค์จะเรียนรู้เพลงใหม่ด้วย นอกจากนี้จะเป็นต้นแบบแนวคิดสำหรับรายการวิทยุแล้ว ยังเป็นแนวคิดให้มีการทำรายการดนตรีไทยทางโทรทัศน์อื่นๆ ที่ดำเนินตามแบบรายการนี้อีกด้วย เช่น “รายการเพลินเพลงนฤพนธ์” ของนฤพนธ์ ดุริยพันธ์ุ และรายการ “ดร.อุทิศแนะดนตรีไทย” ของศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์ ซึ่งมีประโยชน์ต่อผู้ชมเป็นอย่างมาก

ตลอดระยะเวลา ๑๓ ปีที่รายการนี้ออกอากาศ ประชาชนผู้สนใจดนตรี นักดนตรี นิสิตนักศึกษา ได้เรียนรู้ดนตรี เรียนบทเพลงใหม่ ศึกษาแนวทางการบรรเลง ฟังเล่นดนตรีไปพร้อมกับรายการ ได้รู้จักนักดนตรีที่มีชื่อเสียง ได้ทราบประวัติและผลงานของคีตกวี ประวัติที่มาของบทเพลง เรียนรู้หลักการจัดวงดนตรี ได้ทบทวนเพลงเก่าและศึกษาแนวทางการบรรเลงใหม่ๆ เรียนรู้การรำรำ เรื่องราวทางวรรณคดี วรรณศิลป์ อาจกล่าวได้ว่ารายการนี้คือแหล่งเรียนรู้ทางดนตรีไทยของประชาชน

พิจารณาในแง่คุณค่าและผลกระทบของรายการที่มีต่อสังคม รายการนี้มีคุณค่าและส่งผลกระทบต่อสังคมไทยโดยตรง ได้แก่การปลูกจิตสำนึกความเป็นไทย ค่านิยมและความซาบซึ้งทางดนตรี นาฏศิลป์ วรรณคดีและกวีนิพนธ์ไทย เป็นแบบอย่างการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง การแต่งกายที่สุภาพของบุคคลากร นักร้อง นักดนตรี บ่งบอกถึงความเป็นผู้มีวัฒนธรรมอันดี เป็นตัวอย่างที่ดั่งงามแก่ผู้ชมทุกเพศทุกวัย รายการคันทรรพศาลาจึงเป็นสัญลักษณ์แห่งความมีอารยะธรรมของคนไทย และชาติไทย จนอาจกล่าวได้อย่างเต็มปากว่า “คันทรรพศาลา เป็นรายการโทรทัศน์ที่ชุบชีวิตดนตรีไทย และนำเอาดนตรีกลับเข้ามาสู่สังคมไทยอีกวาระหนึ่ง”

สิ่งที่ควรคำนึงก็คือ ในอดีตเมื่อดนตรีไทยเสื่อมถอยจากสังคม และเรามีสถานีโทรทัศน์เพียงช่องเดียว แต่ได้ผลิตรายการคันทรรพศาลามาช่วยชุบชีวิตดนตรีไทยให้ฟื้นคืนชีพได้ ในปัจจุบันดนตรีไทยกำลังถูกลืมจากสังคม จะมีรายการใดบ้างหรือไม่ที่จะช่วยชุบชีวิตดนตรีไทยให้คืนมาโลดแล่นอยู่บนจอโทรทัศน์ ทำหน้าที่สืบทอดมรดกวัฒนธรรมของไทยไม่ให้สิ้นไป ทั้งๆ ที่เรามีสถานีโทรทัศน์อยู่หลายร้อยช่อง ไม่ใช่ช่องเดียวดังเช่นในอดีต

8. บรรณานุกรม

กรมวิชาการ. (๒๕๔๕). ดนตรีในวิถีชีวิตไทย. กรุงเทพฯ: พิมพ์ลักษณ์.

ธนาคารกรุงเทพ พณิชยการ. (มปป.). ตำนานโทรทัศน์ไทย กับ จานงรังสิกุล. กรุงเทพฯ.

ฝ่ายจัดรายการไทยทีวี. (๒๕๐๓-๒๕๑๖). บทโทรทัศน์รายการคันทรรพศาลา. เอกสารพิมพ์ดีด จำนวน ๑๔๕ รายการ ๑,๔๕๑ หน้า. กรุงเทพฯ.

สรรพสิริ วิริยะศิริ (มปป.) บทความเรื่องวิทยุภาพ. กรุงเทพฯ.

สินินทร์ สิทธิรักษ์. (๒๕๔๓). กำเนิดโทรทัศน์ไทย (พ.ศ. ๒๔๙๓ - ๒๕๐๐). ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์